

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

สวรรคต

ด้วยเหตุอันมิได้มีผลเห็น แต่ก่อน ว่าจะมีใน เวลา เร็วพลัน เป็น
 ที่เศร้าโศกโทมหนักโสกตวย อันยิ่งใหญ่ ส่ำหัด ใน นิกรชน ทุก
 หมู่เหล่าไม่เลือกหน้า ได้บังเกิดขึ้น พระบาทสมเด็จพระบรมมหาราช
 มหายุฟ้าถวงกรณ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรง พระ ประชวร
 พระโรค พระชากุพิการ มาแต่ วันที่ ๑๖ ตุลาคม รัตนโกสินทร
 ศก ๑๒๙ พระโรค ถวายไป ทาง พระวักกะพิการ แพบพยได้
 ประกอบ พระโอสถ ถวาย พระอาการ หาคายไม่ ถึงวัน เสาร์
 ที่ ๒๒ ตุลาคม รัตนโกสินทรศก ๑๒๙ เวลา ๒ ยาม ๔๕ นาที
 เสด็จ สวรรคต ณ พระที่นั่ง อัมพรสถาน พระราชวัง สอนดุสิต
 พระชนมพรรษา ๕๘ เสด็จ ดำรงศิริราชสมบัติมาได้ ๔๓ พรรษา
 วันในรัชกาล นับแต่ มุตร พระบรมราชามาภิเสก ๑๕๓๒๖ วัน

สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช มกุฎราชกุมาร ผู้เป็นรัชทายาทสืบ
 พระบรมราชสันตติวงศ์ ดำรงศิริราชสมบัติ เป็น สมเด็จพระเจ้า อยู่หัว

ได้เสด็จประทับใน พระที่นั่งอัมพรสถาน พร้อมด้วย พระบรม
วงษานุวงศ์ ข้าทูลฉลอง ขุดี พระบาท ที่เป็นเสนาบดี แด
ของคมนตรี มี พระ ราชดำรัสสั่งการ ตรง พระบรม ศพ แด เชิญไป
ประดิษฐานใน พระ ที่นั่ง ศุภิตมหาปราสาทในวันรุ่งขึ้น

ครั้นวันที่ ๒๓ ตุลาคม รัตนโกสินทร ศก ๑๒๙ เจ้าพนักงาน
ได้จัดการ ตกแต่งใน พระ ที่นั่ง ศุภิต มหาปราสาท มุข ๓ วัน ออก
ตั้ง พระ แทน รอง โต๊ะ หมู่ เชิญ พระพุทธรูป ประจำ พระชนมวาร
ใน พระ บาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า เจ้าอยู่หัว มา ประดิษฐาน
แด่ตั้ง เครื่อง นมัสการ พระ แทน ทรง กราบ เบื้องขวา ซ้าย ตั้ง
โต๊ะจีน ถวาย คราม มุข ๓ วัน ตก ตั้ง แว่น ฟ้ำ ทองคำ ๓ ชั้น บน
ฐาน พระ บูพโพมี ฐาน เขียง กัน พระ ฉาก ผูก พระสุตร มุข เหนือ
ตั้ง พระแทน เสด็จ เที่ยง พระตั้งมี ลวด พระอภิธรรม ทาง ข้าง ผนัง
ด้าน ๓ วัน ออก ด้าน ๓ วัน ตก ตรง กัน เป็น ๒ เที่ยง แด ตั้ง
อาสน์ ตั้ง มี ข้าง ผนัง มุข ๓ วัน ออก เลี้ยว มา ถึง มุข ด้าน เหนือ แด
ที่ ตรง นำ พระ ฉาก อีก อาสน์ หนึ่ง สำหรับ สดับปกรณ์ แด ผูก
พระ สุตร ที่ มุข เสด็จ นำ พระ ที่นั่งไว้ พร้อม เสรีจ

เวดabay ๔ โมงเศษ ส้มเต๋จ พระเจ้าอยู่หัว อดวยหน้า ตรง
พระบรมศพ พระบาท ส้มเต๋จ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว แล้ว
พระบรมวงษานุวงษ์ แดเสนาบดีตรง พระบรมศพ ตามลำดับไป
เจ้าพนักงานประโคม แตร สังข์ กดของชนะ นโหรีทัก เมื่อตรงเสร็จ
แล้ว เจ้าพนักงาน กรม พระภุชามาตา มีพระยาราชโกษา
พระเทพภรณ์ เป็นต้น อดวยเครื่อง ทรง อย่างบรมชคัยาธิราช
เสร็จแล้ว เชิญประดิษฐานใน พระดองเงินแล้ว ส้มเต๋จ พระ
เจ้าอยู่หัว อดวย พระมหากฐินทองแล้ว เจ้ากรมพระตำรวจเชิญ
พระดองลง จาก พระที่นั่ง อัมพรสถาน ขึ้นพระเสด็จหัว มา ประ
ดิษฐาน บน พระที่นั่งสามคาน มีพระมหานพตลอดศตวรรษ คณ
ทานกัน ทหารมหาดเล็กที่ตั้งแถว อยู่ในสนามหญ้า หน้า พระ
ที่นั่ง อัมพรสถาน พร้อมด้วย แตร วง อดวย นัทยาคู บรรเลงเพลง
แตร สรรเสริญ พระบารมี เจ้าพนักงาน ประกอบ พระโขนงของ
ใหญ่เสร็จแล้ว พระเจ้าดุกยาเธอ พระองค์เจ้าติดทนพรัฐ
พระเจ้าดุกยาเธอ พระองค์เจ้าสุริยงค์ ประยุรพันธ์ ใน
พระบาท ส้มเต๋จ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรง ถอดของ พระ
องค์ศุขยชน ประคอง พระโขนง คู่เคียง เข้าประจำที่ขอถวาย

ข้าง ๘ คือ คู่ที่ ๑ นายพดโท เจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรี
 กับ นายพดโท พระยาสุรเสนาสมุหราชองครักษ์ คู่ที่ ๒ พระยา
 วรพงษ์พัฒน์ กับ พระยาบุรุษรัตนราชพัลลภ คู่ที่ ๓ นาย
 พดโท พระยาเสนาเวศไชโย กับ นายพดตรี พระยาประสิทธิ์
 ศักการ คู่ที่ ๔ พระยานุรักษ์ราชมณฑลเข็ร กับ พระยา
 บำเรอภักดี คู่ที่ ๕ พระยานุชิตชาญไชย กับ พระยาอภัย
 รัตนฤทธิ คู่ที่ ๖ พระยาราชฉงคราม กับ พระยาสามภพพ่าย
 คู่ที่ ๗ พระยานรฤทธิราชหิ กับ พระยาศรีวิสัยสถิตย์ คู่ที่ ๘
 พระยาเวียงไฉนอนุบาต กับ พระยาศุภภรณ์บรรณสาร พร้อม
 ด้วย กระทบน แท้ทหารบกไปข้างหน้า คำวอจ มหาดเล็กเดิร เป็น
 ดีสำย กตอง ชะนะทอง ๒๐ กตอง ชะนะเงิน ๒๐ กตองชะนะ
 แดง ตายทอง ๘๐ จำปี ๒ จำ กตอง ๒ แดงอน ๑๒
 แดงฝรั่ง ๑๒ สังกั ๒ เครื่อง สูงซุมสำยมั่ง แทรก หักทอง ขวาง
 นำหตัง สดง ดำรับ มหาดเล็ก อินทร์ พรหม เข็ญ พุ่ม ต้นไม้ทอง เงิน
 พระกตด มังดูริย พัดโบก มหาดเล็ก เข็ญพระ แต่ง หว่าง เครื่อง นำ
 ๒ หตัง ๔ มหาดเล็ก เข็ญเครื่อง ราชูปโภค เดิร หตัง พระที่นั่ง นา

ติดต่อยาฉม ๘ เติร์ หตั้ง เกร็องสูง เวลาทุ่มหนึ่งเดิน กระบวน
แต่นำ พระที่นั่ง อิมพร สถาน มาตาม ถนน ข้าง พระที่นั่ง สัตต
ภิรมย์ เดียวมาทาง ถนน ข้าง พระที่นั่ง อนันตศยามคม เดียว ออก
ประตูนำ พระที่นั่ง ออก นำ พระदान พระราชวงษ์ ส่วน ดุสิต ส้มเตี๋
พระเจ้า อยู่หัว ทรง เกร็อง เต็มยศ ทหาร มหาเด็ก ทรง พัน ผ้ดำ
ทูกซ์ เกร็อง ราชอิศริยาภรณ์ ทรง พระราชดำเนียร ตาม กระบวน
พระบรมศพ ค่อย้าย เกร็องสูง มี นาย ทหาร เขิญชง บรมราชอิศ
ตาม เล็ดเต๋ ค่อย มา พระบรมวงษานุวงษ์ ทรง เกร็อง เต็มยศ บ้าง
ทรง เกร็อง ผ้ดำ ทรง ชาว บ้าง ประดับ เกร็อง ราชอิศริยาภรณ์
ตาม พระบรมศพ ทหาร มหาเด็ก เติร์ แข่ง ข้าง ตะ ๒ แถว
ค่อย พระบรมวงษานุวงษ์ ใน ระหว่าง กลาง พนักงาน กรมม้าจูง
ม้า พระที่นั่ง ๔ ม้า แล้วถึง ข้าทูลฉลอง ชุดพระบาท ผ้าย
ทหาร พดเวียน แต่ง เต็มยศ พัน แชนดำ เติร์ ตาม พระ บรมศพ
เป็น อัน มาก ทหาร เรือ อยู่ท้าย กระบวน มาตาม ถนน ราช
ดำเนียร ข้าม สพาน มัชฌิม รังสรรค์ สพาน ผ่าน พ้า สัตตาศ สพาน
ผ่าน พิภพ สัตต มาเดียว ถนน นำ พระदान เดียว เข้า

ประตุวิเศษไชยศรี ทหารกระบอน นำมา ถึง พระบรมมหา
 ราชวัง เข้าแถว กระทำวันทยาอุช เป้าเพลง แตร สรรเสริญ
 พระบารมีแล้ว ทหารที่ยืน ร่ายข้าง ทาง ถัดบันไดตาย กระ
 บอก บัน ดง วาง กับ พน ตอดต มา ถึง นำ ประตุพินานไชยศรี
 กระบวน ตั้ง แต่ ตำรวจ มหาดเล็ก เข้าใน ประตุพินานไชยศรี แล้ว
 ไป ทาง หน้า ห้อง กรม พระ ฮาดักษณ เข้าใน ซาตาพระ ที่นั่ง ดุสิต
 มหา ปราสาท ทาง ซ่อง กำแพง ที่ รื้อ เปิด ออก หยุด นำ พระ ที่ นั่ง
 ดุสิต มหา ปราสาท เจ้าพนักงาน เชิญ พระ โภษ เด็จ ขึ้น พระ
 ที่ นั่ง ดุสิตมหา ปราสาท เข้าใน พระ ฉาก มุข ตวันตก เชิญ ประ
 ดิษฐาน บน แว่น พ้า ทอง คำ ภายใต้ พระ นพปตมหา เสวตร
 ฉัตร แวดล้อม ด้วย เครื่อง สูง ชุ่มสาย บัง แทรกต้นไม้ ทอง เงิน
 แต่งเครื่อง ราชูปโภค เครื่อง นมัสการ ใน เวลานั้น นาง ร้อง ให้
 ร้อง อยู่ใน พระ ฉาก มุข ตันใต้ เมื่อ ประดิษฐาน พระทอง ประ
 กอบ พระ โภษ เด็จ แล้ว ส้มเด็จ พระเจ้า อยู่ หัว ทรง ทอดผ้า ไคร
 แลโปรดเกล้า ๆ ให้ ส้มเด็จ พระเจ้า ลูกยาเธอ พระเจ้า ลูก
 ยาเธอ ใน พระบาท ส้มเด็จ พระ จุฑจอม เกด้า เจ้าอยู่ หัว ทรง

ทอดผ้าไตร ผ้าขาว พับต่อไป รวมไตร ๑๒๐ ไตร ผ้าขาวพับ
๒๔๐ พับ พระสงฆ์ลำดับปกครอง พระเจ้าบรมวงศ์เธอ
กรมหม่อมวชิรญาณวโรรส เป็นประธาน ถวายอนุโมทนา
เสร็จแล้ว เวลา ๕ ทุ่มเศษ สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จขึ้น
ประทับแรมณพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท ในพระบรมมหาราชวัง
ส่วนที่ พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท มีพระสงฆ์สดุด พระอภิธรรม
ทั้งกลางคืน ถวายวัน รับพระราชทาน ฉันทน์เช้า ๓๒ รูป
เพล ๑๖ รูป

อนึ่ง เมื่อเวลาถวายน้ำสังข์ พระบรมศพ แต่เวลาบ่าย ๔ โมง
เศษนั้น กรม ทหารบก ทหาร เรือ ยิงปืนใหญ่ ถวายคำนับทุก
นาทีตลอด มาจน เที่ยงพระบรมศพ เข้าสู่วัน พระบรมมหาราชวัง ประ
ดิษฐาน บน พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท เสร็จแล้ว เวลา ๔ ทุ่มเศษ
จึง หยุดยิง ปืนใหญ่